

1957 v septembru. Tu je začel izhajati *prvi slovenski časnik*, Lublanske Novize Jann. Fridr. Egerga, V' Sredo 4. dan Prosenza 1797. Izhajale so do konca 1800, torej štiri leta. Urednik jim je bil V. Vodnik, lastnik in založnik pa sam tiskar, ki se mu je gotovo tudi iz reklamnih razlogov zdelo potrebno poudariti lastništvo že v naslovu.

Vogalne hiše z gostilno »Pri Ferlincu« (prej »Pri Košaku« in še prej »Pri zvezdi«) tudi ni več. Za vso fronto starih hiš na tej strani terja moderni čas, naj se umaknejo »stolpnicam« in nebotičnikom.

Palača na levi strani Kopitarjeve ulice z vhodom s *Krekovega trga* (št. 10, prej 191) bo morda še kaj desetletij kljubovala zobu časa in ambicioznim arhitektom. V 18. stoletju je bila tu vojaška žitnica. Leta 1834 je bila hiša preurejena v izvrsten hotel, imenovan »Pri avstrijskem dvoru«, zbadljivi Ljubljancani pa so ga imenovali »Bahabirt«, kajti sprejemal je le petične goste; tu je prenočeval (1848) n. pr. srbski knez Miloš Obrenović na poti na Dunaj.

Za nas je bolj zanimivo, da je imel v tej hiši pisarno in obsežno stanovanje dr. B. Crobath (1836—1840) in da mu je tudi tu drugoval *Prešeren* kot koncipient in duhovni družabnik. Na stanovanju je imel Emila Korytka od julija do konca 1837 in na hrani tudi že prej. V bližini ob Bavarski stezi št. 6 je imela Crobathova družina lep vrt. V tem času je bila pri njih za hišno Ana Jelovškova in tu je prizorišče usodnega srečanja med Ano, Korytkom in Prešernom.

Poslopje nekdanjega »Bahabirta« je kupil leta 1855 Ferdinand Mahr, organizator nemške privatne trgovske šole in internata. Njegova šola je slovela daleč po Avstriji in preko njenih meja celo v Grčiji. Med njenimi gojenci je bil v deški dobi (okrog 1880) poznejši priljubljeni revolucionarni srbski pesnik *Aleksa Šantić*. Zaradi neugodnega podnebja se je kmalu preselil na podobno šolo v Trst, potem pa se doma v Mostarju odpovedal očetovi trgovini in se ves posvetil literaturi, ko ga je njegovo bosensko-hercegovsko ljudstvo najbolj potrebovalo za prebujenje k uporabi proti turškemu paševanju in avstro-ogrski okupaciji.

Dalje prihodnjice

Ocene in poročila

PREŽIHOV ZBORNIK

Zbornik,¹ ki ga je s svojimi mladimi sodelavci pripravila in uredila Marja Boršnikova, se marsikje loči od dosedanjih izdaj te vrste. Sicer srečaš v njem prav tako gradivo in študije z bibliografijo in s kazali. Med gradivom je nekaj Kuharjevih še nenatisnjenih stvari, njegova pisma s komentarji in vrsta spominov na pisatelja — tu pa je toliko strani, ki bi jih z velikim zanimanjem bral skoraj vsak, ki se je seznanil s pisateljevim delom, medtem ko se pri obravnavi tega dela ne bo zmerom ustavil. Marsikatera teh strani bo Prežiha še bolj približala in priljubila človeku in bi zato zaslužila, da bi prišla v roke kolikor se da na široko. Ali tu je cena, ki jo malokdo zmore, če pa mu je zbornik pri roki v knjižnici, njegov format ni še malo ne pri-

¹ Prežihov zbornik. Uredila Marja Boršnik. Ilustriral Janez Vidic. Opremil Vojko Fajt. Izdala založba Obzorja v Mariboru 1957. Str. 420, 40.

ročen in je kljub ilustracijam (fotografijam in risbam) najbrž premalo domač. Druga posebnost so literarnozgodovinske obravnave, ki so jih opravili sami mladi slavisti.

Pisma in spomini na Prežihovega Voranca pravzaprav samo potrjujejo podobo, ki smo si jo ustvarili pri branju njegovega pripovednega dela. Premalo je, če rečem, da jo samo zanimivo in včasih na novo osvetljujejo. Ne, spričo te podobe bo marsikdo nekam potolažen in vesel, da je živel v naših letih pisatelj, ki je bil tako toplo človeški, tako širok do drugih in seveda tako naš. Vzemimo samo njegovo posredovanje za tiste, ki so bili potrebni in vredni podpore, pred vojsko in po nji, vzemimo misel, da bi poskrbeli celo za grofa, ki je moral iz naših krajev in ga je nekaj časa življenje trlo, odpuščanje človeku, ki je svoj čas pisatelja ovadil, pa se je v hudih letih boja za osvoboditev dobro skazal, ali zavzemanje za kmeta, ko z njim niso znali prav ravnati. Bil je daleč od ozkosti, z nekim zdravim čutom za vrednost v drugem človeku, celo z zaupanjem, da moraš naleteti na moralno vrednost tudi na drugi strani pregraj, ki jih tako rada stavi družba in miselnost. Pravi ljudski politik, v veliki politiki morda nekam discipliniran in neke občanski idealist — pomislimo samo na njegovo vero, da bo koroško vprašanje rešeno pravično in da bi dobili celo kraje, ki so se zadnje čase ponemčili — hkrati pa požrtvovalen javni delavec in voditelj s samostojno, stvarno mislijo. Predobro je od mladega poznal stvarnost, da bi jo mogel prezreti. Pri teh spominih je zanimivo tudi to, koliko so ga res poznali tisti, ki so bili kaj več z njim. Pravo njegovo življenje je ostalo nekaterim precej skrito in so videli na njem skoraj le anekdotične posebnosti. Najbrž se ni čutil nikomur tako blizu kakor komponistu Blažu Arničju, ki si je bil utrl podobno kakor on svojo pot v umetnost. Njemu se je pokazal brez prikrivanja in nekajkrat prav ganljivo.

V drugem delu je treba posebej omeniti dva temeljna sestavka: Prežihovo življenje, ki ga je opisal Jože Koruza, in njegovo bibliografijo, ki jo je pripravil Jože Pogačnik. Najboljše pripombe k Pogačnikovemu nemajhnemu delu lahko povedo ljudje iz knjižnic. O Koruzovem je treba reči, da je napravljeno vestno, natančno, s pravim, toplim razumevanjem za človeka in pisatelja in z mero v ocenjevanju podatkov. Pred tem opisom Prežihovega življenja in dela pa je Tone Sušnik očrtal gospodarsko in politično preteklost pisateljeve ožje domovine in pri tem zbral marsikaj, kar osvetljuje ozadje Požganice, še bolj pa Jamnice. Z nekaterimi teh podatkov se srečamo potem še drugje, tako pri Koruzi, kakor je tudi sicer v knjigi nekaj preveč očitnega ponavljanja že v Koruzovi obravnavi zajetih stvari (pri Druškoviču, Vudlerjevi, Rajhovi), kar bi se dalo odpraviti ali vsaj zelo omejiti. Prav tako bi bilo mogoče brez zunanjih opozoril popraviti nekatere nerodnosti, kakor je žikina kava, s katero da je prihajal Domači prijatelj (237), ker je to novejša zadeva, ali trditev, da je Italija dobila Rezijo šele z londonskim paktom (159), ali pa da so imeli Slovenci kaj več opravka z dadaizmom (193).

K tem obravnavam, ki segajo v našo nedavno preteklost, po kateri se ni lahko razgledati starejšemu, kaj šele mlajšemu raziskovalcu, je prišlo že do zdaj to in ono dopolnilo, ki ga zbornik še ni mogel upoštevati. Tudi sam bi imel dve pripombi. Pričakoval sem, da mi bo pomagal določiti, kdaj je bil Prežih 1940 v Trstu, pa tega ilegalnega obiska ne omenja. Tam se je namreč sešel s Stankom Vukom. Če je bilo to srečanje spomladi, ga je utegnil pripraviti Pino Tomažič, ki je že tako imel zveze z Vukom, zraven tega pa je bila njegova sestra pesnikova zaročenka. Junija pa so Tomažiča prijeli. To snidenje ni šlo v račun klerikalnemu voditelju dr. Janku Kralju, ki je postal nasproti Vuku še bolj nezaupljiv. Zvedela pa je zanj tudi italijanska policija, zakaj ko so sredi oktobra zaprli tudi Vuka, je bila ena prvih obdolžitev, da je ž njim govoril »Lorenzo« Kuhar. Na drugo drobno omembo, ki je v zborniku nisem našel, me je opozoril rajni dr. Franc Kotnik jeseni 1940 v Celju. Ko je s ponosom pravil, kako vladajo v naši literaturi pravzaprav ljudje z meje in tako imenovane periferije, med njimi njegov rojak Voranc, mi je povedal, kako je Alojz Kuhar tiste dni pomagal svojemu bratu, da bi imel vsaj nekaj časa mir pred policijo. Podtaknil je Slovenskemu domu novico in Javornik da jo je takoj pograbil za pravo in jo dal v list. Med kratkimi

poročili na prvi strani 15. oktobra 1940 piše: »V Moskvo je dopotoval znani slovenski pisatelj Prežihov Voranc ter neki hrvaški in neki srbski komunistični prvak. Potovali so z diplomatskimi potnimi listi, katere jim je izdalo sovjetsko poslaništvo v Rimu. V krogih okoli 'Sodobnosti' in 'Naše založbe' so zaradi tega malce v skrbeh, ker jim omenjeni pisatelj ni pravočasno oddal celotnih rokopisov raznih literarnih del, za katere so se bili domenili in se zdi, da bo Vorancu zaradi novega dela, določenega mu od Kominterne, literarno delovanje v slovenskih levičarskih revijah za nekaj časa nemogoče.«

Druge študije obravnavajo pisateljevo delo. Nekam manj nevarno je bilo lotiti se romanov in dobro je to opravil Emil Navinšek pri Doberdobu, T. Sušnik pri Požganici, kjer je razgrnil precej snovi za roman, in Janez Mrdavšič pri Jamnici, kjer naletiš na nekaj zadetih kritičnih misli. Trši oreh so bile skupine krajših spisov. Tukaj se kdaj, kakor pri obdelavi zgodnjega pisanja (Sonja Vudler), ne znajdeš prav v drobni analizi, ki gre sproti nad vsako delo, in tako bereš po trikrat skoraj iste reči in šele na koncu nekaj sinteze. Tudi pri obravnavi Samorastnikov (Bogo Jakopič) je dosti analize, zajeta pa je bolj preudarno in tako je tudi več sintetičnega sklepa. Nekaj teh slabosti kaže še Erika Rajh, treba pa ji je priznati, da se je lotila Solzic kritično. Samo mimogrede omenim, da je pritegnjen tudi Prežihov poskus v igri in je raziskava (Milan Dolgan) prinesla nekaj pravih sodb, pot do njih pa ni prav jasna. Nekaj takega bi lahko rekli še za oceno filmske zgodbe po pisateljevi noveli (Stane Šimenc).

Dobro je, da greš razčlenjevat pisateljevo delo, in za mladega raziskovalca je to tudi primerna šola — samo s pridržki: da ne stojijo potem preveč zase, brez žive zveze snov, fabulativna vsebina in še idejna, beseda in stil. Pa tudi če bi imeli pregledne sodbe čez vsako pisateljevo delo in skupino, bi si človek želel celotnega pogleda na Prežihovo ustvarjanje. Nekaj takega poskuša Drago Drušković v članku o pisateljevi evropski razgledanosti (naslov bi se lahko glasil tudi drugače). Tu je dosti zanimivega gradiva, ni pa posebno jasno razvrščeno. Tudi je vprašanje, če je najboljša metoda, da se spoprijema z nekaterimi na hitro roko vrženimi mnenji. Dobro bi bilo, če bi se zamislil na priliko tudi nad tem, kako da je vzel Prežih v Samorastnike žalik žene in pa da ne gre zameriti uredniku Ferdu Kozaku, če jih je vrgel ven — posebno še, če je bil pisatelj čez leta tega dejanja tako vesel. Potem bi bili zaključki, koliko je v Prežihu realista in koliko romantika, bolj trdni.

Ustaviti pa se moraš ob sklepih, ki jih je napravil Janez Rotar, ko je primerjal roman Doberdob s Krleževim Hrvatskim bogom Marsom. Sicer mislim, da gre ta analiza preveč na drobno in sploh predaleč, dosledno pač po svoji metodi, ki ne ohranja vselej zveze med enim in drugim tekstom, zraven tega pa kljub nadrobnosti ne veš, kaj je recimo »fiziološka komponenta«. Vendar je delo eno najbolj zanimivih v knjigi. Ne kaže, da bi si bila pisatelja kaj v zvezi, vendar podobnosti so tu, še bolj pa razločki, ki jih je pokazala ta primerjava — tako v poudarjanju nacionalnega vprašanja, v sodbi o človeku, ki je pri Krleži bolj kritična, pri Vorancu pa bolj objektivna, topla, razumevajoča. Ta dognanja se nanašajo pravzaprav na celotno Prežihovo pisanje.

To so prijemi od strani, ali tod gre večkrat najbolj varna pot v srce pisanja. Tako ne bi bilo napačno, ko bi se bil kdo lotil tudi Naših mejnikov, ne samo zaradi popolnosti takega pregleda, ampak tudi zato, ker to ni ravno najboljša Vorančeva knjiga. In prav v taki bi najbrž prej utegnil dognati nekatere osnovne črte njegovega pripovednega dela, ali še bolje, literarne šole, v katero je hodil. Koruza omenja, da so Prežiha spodbudile k pisanju mohorske knjige — to ni bilo rečeno prvič — in da se je štel za bukovnika. Ti dve sodbi si morda ništa tako daleč narazen. Preprosti zaplet i v nekateri romantični elementi v Naših mejnikih so marsikje blizu mohorskim zgodbam. Njegova romantika pa je silila v bolj monumentalna razmerja — to je en razloček z ljudsko povestjo, še bolj očiten v njegovih zrelih delih. Drugi pa je v tem, da je ta romantika v tistih zgodbah dobivala precej naturalistično obličje, kar ni tako nenavadno, zraven tega razumljivo za tako naturo, kakor je bil Prežih, in tudi za človeka takega rodu, kakršen je bil njegov. Kakor pravijo spomini, se je na začudenje nekaterih najbolj razživel v družbi trdnih

posestnikov. In vendar ni bil do kraja kmet. Vzdignil se je iz kmečkih proletarcev, se zato toliko prej oprijel marksizma in tako seveda tudi prej kritično spregledal kmečko stvarnost. Ni je znal olepševati ali zabrisavati in je tudi ni hotel. Kmet je trezen realist, ali Prežihov realizem je še drugače kritičen. Pa tudi njegov naturalizem je daleč od kmečke zadržanosti v teh rečeh in je zanimivo, da se je vnel zanj izobraženec iz mesta, ne pa kmet. Mimogrede bi omenil še dobro pripombo nekdanjih vojakov, da so resnični opisi s fronte, ne pa prezavedno govorjenje junakov Doberdoba — ki se pač da razložiti s pisateljevim idejnim poudarkom.

V zborniku beremo, kako je Prežihov Voranc sprejel popravke Antona Vodnika, ki so res izboljšali njegov jezik. Tam je povedano, da na priliko imovina ni domača beseda, drugje v knjigi pa so že pozabili na to. Če je pisatelj poznal naravo, bi tudi tukaj lahko zavrgli prirodo in pridevnik priroden, zraven pa še vrsto podobnih slabosti, kakor: je podvzel, pustili smo izdelati primeren futral, težkoče, predel, obdržali so posestvo... obdelano od njih samih ali pa od družine, doprinesiti, v ostalem (namesto drugače, sicer), ostali (drugi), povratek, protimnenje, slični, neumorno, smoter, lik (lepo število jih je, kakor da je naša literarna znanost zgubila spred oči slovensko podobo in postavo), vodi ljubezen z ženo, ljubavni (danes vendarle zastarelo) motivi, zgodovinsko vereni (zvest), okolnosti, vzhičenje (tudi že zastarelo), zapreke, dovršiti križev pot, bodočnost, podvig (drugje že skoraj zginil), tajinstven, proglasitev, ukinitve, doprinesiti, poreklo, prekinjati, temu ni tako, stvoriti zvezo, pridvignjen(!), smatrati, obratno, zametek, tretiranje, pester, pestrost, pa tudi pejsaž za podobo pokrajine bi lahko mirno pustili hrvaški literarni znanosti. Ne bi smele ostati tudi take šibkosti kakor: brez resona (raison? 348), dramatičnosti trenj (dramatična trenja) pa še ta in oni nerodni in nejasni stavek ali naslov *Moje misli o Samorastnikih*, ker bi dosti bolje stalo samo: *Samorastniki*. Res je, da se loči pisanje od pisanja in da je v boljših obravnavah tako blago redko nasejano. Brez njega in še brez nekatereh prej omenjenih slabosti pa bi bil zbornik še bolj imenitno branje.

Njegovi sodelavci so že tako ž njim opravili nemajhno delo, ki je vredno priznanja, toliko bolj ker bi podobnega od drugih še zlepa ne mogli učakati. Res, da jih je moglo mikati raziskovanje okoli takega pisatelja, kakor je Prežihov Voranc, res je, da se jim je tukaj ponujalo dosti še neobdelanega, pa danes vendarle še precej dostopnega sveta. Ali nekateri so gotovo prav ob teh dognanjih začutili, koliko je še dela tukaj in drugje, in se ne bodo ustavili. Delo za zbornik, ki ga je organizirala urednica, je bilo šola, ki njenega pomena ne moremo prezreti.

Lino Legiša

WILLIAM SHAKESPEARE, HENRIK IV.

Delo je prevedel Matej Bor (Slovenska Matica 1957) in je imelo v gledališču velik uspeh, ne najmanj po zaslugi prevoda. Igralci pravijo, da se dajo Borovi peterostopni jambi gladko govoriti, saj so voljni, prožni in brez trdot. Tudi poslušalci so imeli od igre pravi užitek, ker jim ni bilo treba z muko luščiti pomen iz zapletenih period. Preprost izraz je zares lepa prednost tega prevoda.

Vsekakor je slovenski blanverz z Borom dobil svoj dokončni obraz. Pretežna večina stihov teče po jambski shemi: *In zdáj vojskó bo tréba rázdelíti*. Vendar bi dosledna raba čistega jamba peljala v dolgočasno enoličnost, včasih razbitje ritma doseže brez primere več: pritegne poslušalčevo pažnjo, ki jo monotonost grozi uspavati, in dá poseben poudarek: *Vójna ne bó več nóž, ki tebe vreže*. Razumljivo je, da se to največkrat zgodi v prvi stopici: *Lástnih otrók in njenih polj ne bo*. — *Sédite, Percy, vrli moj Vihrač!* — *V hrúšču in trúšču bratomornih bitk*. Redkeje nahajamo tako razbitje ritma v ostalih stopicah: *V rešítev nášo pred štírinájst sto léti*. — *Zakáj tá, ki prinéssel je novico*. — *Od bojne víhre vés zbit in upéhan*. — Celó spondeji ne zvené neprijetno, kadar izražajo tehtno stvar: *Povejte, kaj je náš svet snoči sklenil!* — *Králj, ki vé dóbro, kaj nam je dolžan*. — *Le nič strahú, náši jim bodo kos*. — *Ko je králj pálico vrgel vstran*. Sinicezo uporablja Bor dokaj zmerno,